

Stedbaseret læsning

Nye undervisningsformer i dansk til grundskolens ældste klasser

Af Dorte Eggensen, Læreruddannelsen i Silkeborg, VIA UC

Litteraturhistorieundervisningen skal forny sig, hvis den ikke skal forsvinde i et mere og mere medieorienteret danskfag.

Udeskole er som pædagogisk metode ikke tilstrækkeligt udviklet for de ældste elever i dansk.

Udeskole kan være en måde at forny litteraturhistorieundervisningen på, hvis den tager afsæt i nyere litteraturvidenskabelig forskning om stedbaseret litteraturteori.

Jeg vil beskrive to problemstillinger, som jeg mener, kan have en synergieffekt på hinanden og på danskfaget.

For det første skal min artikel handle om litteraturhistorisk læsning i danskfaget i de ældste klasser. Danskfaget er i disse år ved at udvikle sig fra et litteraturfag til et kommunikations- og mediefag, og gudskelov for dét – vi kan ikke være andet bekendt. Litteraturlæsningen har dog stadig sin klare plads i faget, ikke kun på grund af kanonforpligtelsen, men også fordi litteraturlæsningen stadig kan bruges som middel til at 'fremme elevernes indlevelsesevne og deres æstetiske, etiske og historiske forståelse'¹. Men kanontanken og den litteraturhistoriske base synes efterhånden at basere sig på en lidt slidt nationalromantisk idé om litteraturen som udtryk for en nations tilblivelse. Et litteraturhistoriesyn, som for de fleste dansklærere virker indlysende, for dét er vi vokset op med, men som ikke længere er i tråd med verden og de tendenser, der ellers gør sig gældende i danskfaget og ej heller med de litteraturvidenskabelige tiltag, som sker på universiteterne. Der er god grund til at være bekymret for, at den litteraturhistoriske læsning som danskfaglig disciplin vil forsvinde fra vores fag, når nu regeringen – forhåbentlig – snart finder et flertal for at afskaffe den bindende kanonliste fra Fælles Mål. Forstå mig ret: jeg ønsker på ingen måde at kanonforpligtelsen skal bevares, ak nej, men min pointe er,

at hvis ikke den litteraturhistoriske læsning bliver fornyet, tror jeg den vil få sværere og sværere ved at bevare sit fodfæste i skolens danskfag. Den risikerer at blive udkonkurreret af nogle mere meningsgivende kommunikations- og medietendenser, og dét vil være synd. Dette er min første problemstilling.

For det andet skal det handle om udeskole som pædagogisk metode. Udeskole vinder udbredelse i danske skoler i disse år, den bliver mere og mere populær i alle skolens fag, og der skrives en del om de positive effekter, undervisningsformen kan have på elever og deres læring med overskrifter som "Sundere børn, klogere børn, gladere børn" og "Outdoor education for a changing world". På det seneste er også neurovidenskaben blevet hentet ind i arenaen med belæg for naturens gavnlige effekter på børns kreativitet og indlæring. Hvad angår danskfaget er udeskolen i sin nuværende form mest udviklet til undervisning på begynder- og mellemtrinnet. Der er imidlertid god grund til at antage, at også de store elever kan have brug for en mere varieret og eksperimenterende undervisning uden for klasseværelsets rammer. Hermed min anden problemstilling: kan vi bruge udeskole til at udvikle, forny og kvalificere litteraturlæsningen også i de ældste klasser?

Problem 1 og problem 2 kan måske gøres til hinandens løsninger. Jeg vil derfor først be-

skrive udeskole som pædagogisk metode. Dernæst vil jeg beskrive, hvad man kan kalde den stedbaserede litteraturteori, som jeg mener, kan bidrage til kvalificering af udeskole-dansk i de ældste klasser. Dette for at pege på, hvordan synergieffekten mellem disse to størrelser måske kan være en måde at forny litteraturhistorieundervisningen i de ældste klasser på, så læsningen af ældre tekster kan blive en disciplin, der både følger med tiden og med "resten af" danskfaget. Et danskfag, der hele tiden er og bør være i en rivende udvikling, præget af samfundsmæssige, pædagogiske og videnskabsfaglige forandringer.

Udeskole som pædagogisk metode

Udeskole, også kaldet place-based learning, er en skole- og undervisningsform, hvor man regelmæssigt bevæger sig uden for skolens mure, ud i natur- og kulturmiljøer og i samfundslivet og dets institutioner. Tilegnelse af viden og færdigheder søges skabt gennem oplevelser, handlinger, dialog og refleksion omkring problemorienterede arbejdsmåder og elevintegrerede aktiviteter. Man sætter kroppen, sproget og sanserne i spil med omverden for at skabe nysgerrighed og autenticitet som veje til erkendelse og læring. Udeskoleundervisning har typisk både ude- og indefaser. Visse aktiviteter giver det mest mening at lave i klasserummet, andre skal afvikles ude i skolens omverden. Undervisningsaktiviteter i udeskole kan dermed både være tekstbaserede og handlingsbårne, og samspillet mellem de forskellige former kan give en større variation og åbne flere og andre veje til læring og erkendelse end den rent stillesiddende undervisning.

Udeskole baserer sig på et elevsyn og et læringssyn, der betragter eleven som aktiv og kompetent medskaber af viden. At undersøge og eksperimentere i et så vidt mulig "autentisk" rum udenfor skolens mure og med virkelighedsrelaterede problemstillinger er en mulighed for at kvalificere de til tider noget "skolske" sammenhænge, som undervisningsindholdet traditionelt indgår i. Der er derfor gode danskfaglige muligheder for at skabe og iagt-

tage sprog og tekster i deres kontekst i udeskole.

Nyere dansk og udenlandsk forskning viser, at børn, der regelmæssigt undervises uden for klasserummet, bevæger sig mere, er gladere for at gå i skole og udvikler fremadrettede og problemløsende sprogfunktionerⁱⁱ. Der har altså været fokus på de fysiske og læringsmæssige resultater, som det giver, når børn opholder sig ude. Men de fleste undersøgelser er foretaget i angelsaksiske miljøer og især med fokus på de små elever.

Som sagt breder udeskole sig efterhånden ud over alle skolens fag, også danskfaget, men den har endnu ikke rigtig vist sit værd i litteraturundervisningen i de ældste klasser. Jeg er derfor gået i gang med et pilotprojekt, hvor udeskole skal stå sin prøve. Dels skal projektet udvikle og afprøve nogle konkrete undervisningsforløb med læsning af ældre tekster i udeskole, og dels skal det forsøge at udvikle en mere generel metodik for litteraturhistorisk læsning i udeskole. Det vender jeg tilbage til.

Men måske er der en grund til, at danskfaget halter bagefter de andre fag i udviklingen og brugen af udeskole som metode? Danskfaget har sprog og tekster som kerneområde, og både når man læser, og når man skriver (skriftsproglige) tekster, er det nu en gang mest hensigtsmæssigt, ja faktisk en absolut nødvendighed, at sidde godt og sidde stille et sted, hvor man ikke bliver forstyrret. Udeskole forstyrrer. Men ikke mindst i læsningens og litteraturarbejdets indlevende og perspektiverende faser må der være ressourcer at hente i udeskolens læringssyn. Det kræver dog nogle grundige overvejelser over hvordan. Vi skal derfor have udviklet en ny litteraturhistoriedidaktik, der henter ressourcer i udeskolen, og som hviler på et andet videnskabsteoretisk grundlag end vores traditionelle og til tider lidt outdatede nationalromantiske litteratursyn. Det videnskabsfaglige grundlag kunne meget vel være det, der kaldes et stedbaseret litteratur(historie)syn, som i Danmark formidles og

udvikles af blandt andre de to litteraturvidenskabelige forskere Anne-Marie Mai og Dan Ringgaard.

Stedbaseret litteraturteori

Litteraturhistorien som den er blevet skrevet af eksperter, og som den fortælles i skoler og gymnasier, synes ifølge Anne-Marie Mai at basere sig på et alt for kronologiserende, periodiserende og skematisk syn på ældre tekster og deres samtid. Herman Bang "hører til" Det moderne gennembrud og impressionismen; Kingos salmer "er" barokdigtning, barokken som stilperiode "ligger" lige efter renæssancen; Sophus Claussen og Johannes Jørgensen "var" eller "er" symbolister, Blichers "Hosekræmmeren" "hører under" den poetiske realisme; og sagatiden inddeles i tre perioder fra år 870-1030. I hvert fald hvis man skal tro alle de litteraturhistoriske lærebøger, der er skrevet de sidste mange år. Men hvem har egentlig bestemt, at det er sådan, litteraturens historie lyder? Kunne den fortælles på andre måder? Og hvad er sandt og falsk i denne fortælling?

Litteraturen og dens sammenhænge med historisk tid synes først og fremmest at være placeret i overordnede narrationsløse facitlister, der ikke rummer mange muligheder for oplevelse, erkendelse og nysgerrig eksperimenteren med fiktionen og dens særpræg. Litteraturhistorieskrivningen og undervisningen har primært haft som funktion at tegne nationalstaten som den opstod i begyndelsen af 1800-tallet. Som sådan har den ikke fulgt med tiden.

Det er Anne-Marie Mais påstand, at en sådan totaliserende og katalogiserende litteraturhistorie med årstal, personer, nationalitet og lister over periodetypiske træk helt mister den erkendelsesmulighed og interesse, som ligger grundlæggende i litteraturlæsning. Hun efterlyser derfor en mere aktiv og metareflekterende litteraturhistorieundervisning i skoler og på gymnasier. En litteraturundervisning, hvor man ikke bare passivt registrerer, hvad der engang blev skrevet, og hvordan litteraturhistorikere har beskrevet det, men hvor man

også reflekterer over, hvad litteraturhistorien er for noget, og hvordan og hvorfor den skal skrives. Mai efterlyser således en "litteraturhistorisk nytænkning og en ny historisk læsepraksis" både i videnskabsfaget og i undervisningen. I skole- og seminariesammenhæng kunne man kalde det efterlyste for en ny litteraturhistoriedidaktik. Måske kunne man lade sig inspirere af 90'ernes meddigtning og skabende arbejde med litteratur og lade eleverne i større grad være meddigtere og medskabere, når de ældre tekster skal opleves og beskrives i deres historiske kontekst? Hver læser sin læsning, men hver læser også sin litteraturhistorie.

Trebindsværket "Hvor litteraturen finder sted"ⁱⁱⁱ er Mais eget bud på en ny litteraturhistorie, hvis litteraturhistoriesyn muligvis kan ligge til grund for en sådan litteraturhistoriedidaktik. Mais store arbejde er dog slet ikke ført ud i livet og aktualiseret i skolen endnu.^{iv} Det nye i Mais bog er, at hun formulerer en litteraturhistorisk læsepraksis, der tager udgangspunkt i steder frem for i personer og perioder. Læseren bliver taget "med op i tårne, ned i kældre, rundt i bykvarterer og ind i biblioteker, slotte, kirker, skoler, museer, klostre og ruiner for at fortælle den danske litteraturs historie gennem de steder, hvor litteraturen er blevet skrevet, samlet, læst, brugt og kanoniseret", som det står på bøgernes bagsider. Man kunne tilføje "hvor litteraturen foregår og stadig læses" når nu feltet skal gøres mere didaktisk.

Mai lader sin historie sætte af fra disse litterære locations. Stederne kan betragtes som både generelle (fx "en domkirke") og specifikke ("Ribe Domkirke"). Stederne, både de generelle og de specifikke, er alle del af europæisk og vestlig kultur, blandt andet fordi de har været rum for læsning og kanonisering af europæisk litteratur gennem tiderne, men de er også blevet del af en mere global og foranderlig verden. Den stedbaserede litteraturhistorieskrivning bruger altså et dynamisk stedbegreb, som åbner for et mere internationalt blik på dansksproget litteratur end den traditionel-

le. Når fokus flyttes på denne måde, dukker nye tekster, genrer, anekdoter og interessefelter op. Den bindende kanon, som optræder i "Fælles mål, Dansk 2009" og kanonpædagogikken fra "Kanonudvalgets Rapport (2004)" udfordres dermed også.

Danskfaget og de ældre tekster

Kanonforpligtelsen er til debat blandt de politiske partier i denne tid, og regeringen har samlet et flertal for at fjerne den. Det vil dog næppe blive realiseret før Faghæfte for Dansk alligevel skal fornys næste gang.

Lige bortset fra kanonforpligtelsen på side 55 og de kommentarer og råd, der knyttes til den i Kanonudvalgets Rapport, er der egentlig ikke noget i Faghæfte for Dansk, der ansporer til rigid, skematiseret og periodiserende læsning af ældre tekster i skolen. Ej heller til naiv tilgang til kanon. Jeg tror egentlig ikke, Mai har ret i sin kritik af grundskolens litteraturundervisning som sådan. I skolen har man længe arbejdet aktivt, medskabende og indlevende med de litterære tekster, også de ældre, som man læser på snor, læser intertekstuelt, moti-visk, tematisk, osv., men hun kan have ret i, at der nok ikke eksperimenteres synderligt med litteraturhistorien som tekst. Den ser ud som den altid har gjort, og elever og lærere har ikke været synderligt eksperimenterende, kritiske, undersøgende og medskabende i fortællingen af litteraturens historie.

Faghæftets undervisningsvejledning ansporer til mange forskellige former for litteraturhistorisk læsning, og når eleverne skal læse ældre tekster, er det primært for at få "en fornemmelse af, at litteraturen er under stadig forandring" (ibid, man kunne tilføje "verden, mennesket og sproget") og for at opdage, at man som læser både kan møde "noget andet" og "sig selv" i (ældre) litterære tekster.

De ældre tekster bruges i praksis typisk som æstetiske formidlere af mentalitetshistorie, sproghistorie, socialhistorie og kulturhistorie og kan i bedste fald give anledning til at elever og lærere bliver klogere på sig selv og deres

egen fortid, nutid og fremtid. Det er dog ingen nem sag at nå dertil.

Kanonlister eller ej – litteraturhistorisk læsning og en formidling af den litterære kulturarv er stadig en af danskfagets og skolens væsentlige discipliner og også en af de svære! Ældre tekster er svært tilgængelige, men de har et potentiale til at kunne videregive kultur- og litteraturarven på en måde, der skaber interesse for menneskelivet og for sproglig og kulturel bevidsthed. De er oplagte muligheder for at skabe "god anderledeshed" i læseundervisningen i dansk og dermed danne en udfordrende modvægt til inddragelse af de mange main stream tekster fra massemediernes verden. Men litteraturhistorieundervisningen og arbejdet med de ældre tekster skal forny sig, hvis den ikke skal forsvinde i et danskfag, der i større og større grad bliver et kommunikations- og mediefag. Netop arbejdet med de nye medier kan jo give adgang til at undersøge og producere litteraturhistorie på nye måder. Stedbaseret læsning. Udvikling af en ny litteraturhistoriedidaktik

Den stedbaserede litteraturteori synes at kunne danne videnskabsfagligt grundlag for en pædagogisk praksis og en litteraturpædagogik, som man kunne kalde for stedbaseret læsning. Stedbaseret litteraturteori er, som jeg ser det, en spændende mulighed for at udvikle og kvalificere udeskole-dansk i forhold til de ældste elevers læsning. Og udeskole er en mulighed for at føre nye videnskabsfaglige tiltag ud i skolen på en relevant måde. Det er ikke nogen nem opgave, og den vil tage noget tid. Stedbaseret læsning skal have fokus på nye genrer, nye tekster, andre fokuspunkter og nye arbejdsmåder med det stedbaserede litteraturhistoriesyn og udeskole-pædagogikkens læringssyn i forening.

Hvis skolens dansklærere og elever skal kunne bruge Mais litteraturhistoriesyn og hele hendes videnskabelige arbejde til noget i deres praksis, må vi have formuleret en ny litteraturhistoriedidaktik. Denne kan baseres på teorier om og erfaringer med udeskole. Vi vil med

projekt "Stedbaseret læsning" have elever og lærere til at bevæge sig ud på litteraturens steder for at betragte den og eksperimentere med den fra nye perspektiver.

Danskfagets aktiviteter er traditionelt og af gode grunde knyttet tæt til bøger og stillesiddende indendørs samtale, læsning og skrivning. Her er arbejdet med ældre tekster næppe nogen undtagelse. Men oplevelsen af sproget og erfaringen med dets funktioner kan blive stærkere, hvis de knyttes til sansninger af den verden, sproget og litteraturen udspringer af og italesætter.

Den stedbaserede læsning skal ikke bare være en ny form for litterær turisme, hvor man tager på ekskursion med sin klasse og holder en række foredrag om historiske steder og begi-

venheder, der relaterer sig mere eller mindre til læseteksten, dens tid og dens forfatter. Den stedbaserede læsning skal give eleven en strategi, et generelt læseberedskab og en relevant anledning til fokuseret og selvstændig nærlæsning af litterære tekster, både ude og inde. Projekt Stedbaseret læsning vil have lærere og elever ud at se, høre og gøre, men de skal også ind igen og nærlæse. Projektet skal pege på relevante steder for læsning af ældre tekster, både generelle og specifikke, og til stederne skal der opfindes, beskrives, afprøves og evalueres en række sted- og udeskolebaserede undervisningsforløb om ældre tekster. Forløb, der skal gøre eleverne til bedre læsere og til selvstændige og aktive medskabere af litteraturhistorien som receptionsæstetisk projekt.

Kilder

Anne-Marie Mai: "[Nye litteraturhistoriske strategier](#)" in "[Dansk noter](#)", [DanskLærerforeningen, juni 2010](#)

Anne-Marie Mai: "[Hvor litteraturen finder sted](#)" I-III, [Gyldendal 2010-2012](#)

Anne-Marie Mai: "Hvor litteraturen finder sted – tanker om litteraturhistorisk skrivning", in: "Synsvinkler 2009, 19. årgang

Anne-Mette Bladt Jørgensen og Dorte Eggensen: "Sprog i udeskole" (2012) www.udeskole.dk/site/57/789/

"Reflex. Magasin for undervisere i grundskolen" nr 1, VIA CFU, april 2012

<http://issuu.com/webarting/docs/reflex1-2012>

"Dansk litteraturs kanon – kanonudvalgets rapport", UVM 2004 www.pub.uvm.dk/2004/kanon/

Mygind et al: "Udeundervisning i folkeskolen" Museum Tusulanums Forlag 2005

Bendsen et al: "Udeskole" PhD opgave fra Københavns Universitet 2010

Mai og Ringgaard "Sted", serien "Moderne litteraturteori 9", Aarhus Universitetsforlag 2010

ⁱ Fra "Formål for faget dansk", in: Fælles mål, Dansk, 2009, side 3

ⁱⁱ Fx Mygind et al: "Udeundervisning i folkeskolen", Museum Tusulanums Forlag, 2005; Bendsen et al: "Udeskole" PhD opgave Københavns Universitet 2010

ⁱⁱⁱ Gyldendal 2010-2012

^{iv} Stedbaseret læsning er præsenteret som litteraturanalytisk tilgang af Dan Ringgaard mfl. på <http://ibog.litteraturenhuse.systime.dk/index.php?id=1153>. Materialet er virkelig spændende og kan sagtens inspirere dansklærere i grundskolens ældste klasser, men det er rettet mod gymnasieelever og omfatter ikke en egentlig ny litteraturpædagogik i den udeskoleprægede form, som Projekt Stedbaseret læsning vil udvikle.